

SERIA DE AUTOR
MILAN KUNDERA

MILAN KUNDERA s-a născut în 1929,
în Cehoslovacia.
În 1975 s-a stabilit în Franța.

OPERE ALE LUI MILAN KUNDERA

Scrise în cehă:

Gluma, roman
Iubiri caraghioase, nuvele
Viața e în altă parte, roman
Valsul de adio, roman
Cartea râsului și a uitării, roman
Insuportabila ușurătate a ființei, roman
Nemurirea, roman

Scrise în franceză:

Jacques și stăpânul său. Omagiu lui Denis Diderot, teatru
Arta romanului, eseu
Testamente trădate, eseu
Lentoarea, roman
Identitatea, roman
Ignoranța, roman
Cortina, eseu în șapte părți
O întâlnire, eseu
Sărbătoarea neînsemnătății, roman

DESPRE OPERA LUI MILAN KUNDERA:

Kvetoslav Chvatik, *Lumea romanescă a lui Milan Kundera*
Éva Le Grand, *Kundera sau memoria dorinței*
Jocelyn Maixent, *Secolul XVIII al lui Milan Kundera*
Maria Nemcova Banerjee, *Paradoxuri terminale*
François Ricard, *Ultima după-amiază a lui Agnes*,
eseu despre opera lui Milan Kundera
Guy Scarpetta, *Vârsta de aur a romanului*
Guy Scarpetta, *Variațiuni asupra erotismului*

MILAN
KUNDERA
IGNORANȚA

Traducere din franceză de
EMANOIL MARCU

HUMANITAS
fiction

1

— *De ce mai ești aici?!*

Tonul ei nu era ostil, dar nici blând; Sylvie era iritată.

— *Și unde-ar trebui să fiu? întrebă Irena.*

— *Acasă la tine!*

— *Vrei să spui că aici nu mai sunt acasă?*

Nu, Sylvie nu voia s-o gonească din Franța, nici să-i sugereze că era o străină nedorită:

— *Știi ce vreau să spun!*

— *Da, știu, dar uiți că munca mea, casa, copiii mei sunt aici?*

— *Ascultă, îl cunosc pe Gustaf. Va face tot posibilul ca să te poți întoarce în țară. Cât despre fetele tale, nu-mi spune mie povești! Au deja viața lor! Doamne, Irena, ceea ce se întâmplă la voi e absolut fascinant! Într-o asemenea situație, lucrurile se rezolvă negreșit.*

— *Dar, Sylvie, nu-i vorba doar de lucrurile practice, de slujbă, de apartament. Trăiesc aici de douăzeci de ani. Viața mea e aici!*

— *La voi e revoluție!*

O spuse pe un ton ce nu admitea replică. Apoi tăcu. Prin tăcerea ei, voia să-i spună Irenei că nu poți dezerta când se petrec evenimente epocale.

— Dacă mă întorc în țară, n-o să ne mai vedem, spuse Irena, ca să-și pună prietena în dificultate.

Demagogia sentimentală nu avu succes. Tonul lui Sylvie deveni entuziast:

— Dar, draga mea, o să vin să te văd! Îți jur, îți jur!

Stăteau față în față, cu două cești de cafea golite de mult. Irena văzu lacrimi de emoție în ochii prietenei sale, care se aplecă spre ea și-i strânse mâna:

— Va fi marea ta reîntoarcere! Și mai spuse o dată: Marea ta reîntoarcere!

Repetate, aceste cuvinte dobândiră o asemenea forță încât, în forul ei lăuntric, Irena le văzu scrise cu majuscule: Marea Reîntoarcere. Nu-și mai contrazise prietena: fu vrăjită de imagini ce-i reveniră brusc din vechi lecturi, din filme, din propria-i memorie și poate din cea a străbunilor ei: fiul rătăcitor regăsindu-și mama bătrână; bărbatul revenind la iubita de lângă care l-a smuls cândva soarta crudă; casa părintească pe care toți o poartă în suflet; poteca regăsită pe care au rămas întipăriți pașii pierduți ai copilăriei; Ulise revăzându-și insula după anii

de răătăciri; întoarcerea, reîntoarcerea, marea magie a reîntoarcerii.

2

Reîntoarcere, în greacă, se spune *nostos*. *Algos* înseamnă suferință. Nostalgia e așadar suferința provocată de dorința neostoită de a reveni acasă. Pentru această noțiune fundamentală, majoritatea europenilor pot folosi un cuvânt de origine greacă (*nostalgia*), dar și alte cuvinte, cu rădăcini în limba națională: *añoranza*, spun spaniolii; *saudade*, spun portughezii. În fiecare limbă, aceste cuvinte au o nuanță semantică diferită. Adesea, înseamnă doar tristețea provocată de imposibilitatea întoarcerii în țara natală. Dorul de țară. Dorul de acasă. Ceea ce, în engleză, se spune *homesickness*. Sau, în germană: *Heimweh*. Sau, în olandeză: *heimwee*. E însă o restrângere spațială a acestei vaste noțiuni. Una din cele mai vechi limbi europene, islandeza, are doi termeni distincți: *söknudur*, nostalgia în sensul ei general, și *heimfra*, dorul de țară. Cehii, pe lângă cuvântul *nostalgie* luat din greacă, au propriul lor substantiv, *stesk*, și propriul verb; cea mai răscolitoare frază de iubire în cehă este: *stýská se mi po tobì*: tânjesc după tine; nu pot să îndur

suferința provocată de absența ta. În spaniolă, *añoranza* vine de la verbul *añorar* (a simți nostalgie), care vine de la catalanul *enyorar*, derivat, acesta, de la cuvântul latin *ignorare* (a ignora). Cu aceste precizări etimologice, nostalgia apare ca suferința provocată de ignoranță. Ești departe și nu știu ce se întâmplă cu tine. Țara mea e departe și nu știu ce se petrece acolo. Sunt limbi care au dificultăți cu nostalgia: francezii o pot exprima doar prin substantivul de origine greacă, iar verbul le lipsește; pot să spună: *je m'ennuie de toi*, dar verbul *s'ennuyer* este anemic, rece, oricum prea frivol pentru un sentiment atât de grav. Germanii folosesc rar cuvântul nostalgie în forma lui greacă și îl preferă pe *Sehnsucht*: dorința de ceea ce este absent; dar acest *Sehnsucht* poate desemna atât ceea ce a fost, cât și ceea ce nu a fost niciodată (o nouă aventură), deci nu implică neapărat ideea unui *nostos*; pentru a include în *Sehnsucht* obsesia reîntoarcerii, ar trebui adăugat un complement: *Sehnsucht nach der Vergangenheit, nach der verlorenen Kindheit, nach der ersten Liebe* (nostalgia trecutului, a copilăriei pierdute, a primei iubiri).

Odiseea, epopeea fondatoare a nostalgiei, a apărut în zorii culturii grecești antice. Să subliniem: Ulise, cel mai mare aventurier din toate timpurile, e și cel mai mare nos-

talgic. A plecat (fără mare plăcere) la războiul cu Troia, unde a rămas zece ani. Apoi s-a grăbit să revină în Ithaca natală, dar intrigile zeilor i-au prelungit periplul mai întâi cu trei ani plini de cele mai bizare evenimente, apoi cu alți șapte petrecuți, ca ostatic și amant, la zeița Calypso care, îndrăgostită de el, nu-l lăsa să plece de pe insula ei.

În cântul V din *Odiseea*, Ulise îi spune: „Știu că Penelopa, oricât de înțeleaptă e, pe lângă tine-ar fi lipsită de strălucire și frumusețe... Și totuși, singura dorință pe care o repet în fiecare zi este să mă întorc, să trăiesc ziua întoarcerii acasă!” Și Homer continuă: „Pe când Ulise vorbea, soarele apuse; veni amurgul; cei doi intrară în adâncul grotei, sub boltă, spre a rămâne unul în brațele celuilalt și a se iubi.”

Nimic comparabil cu viața biete emigrante care fusese, atâția ani, Irena. Pe insula lui Calypso, Ulise trăise o adevărată *dolce vita*, o viață fără griji, o viață de plăceri. Cu toate acestea, între o *dolce vita* printre străini și întoarcerea acasă, plină de primejdii, Ulise alege întoarcerea. În locul explorării pasionate a necunoscutului (aventura), el preferă apoteoza cunoscutului (reîntoarcerea). În locul infinitului (căci aventura nu vrea să ia sfârșit niciodată), preferă finitul (reîntoarcerea fiind împăcarea cu vremelnicia vieții).

Marinarii din Țara Feacilor l-au luat pe Ulise cu tot cu așternut și, fără a-l trezi, l-au lăsat pe țărmul din Ithaca, sub un măslin; apoi au plecat. Așa s-a sfârșit călătoria. Ulise dormea, istovit. Când s-a trezit, nu mai știa unde se află. Apoi Atena i-a luat de pe ochi ceața și a urmat extazul; extazul Marii Reîntoarceri; extazul cunoscutului; muzica a făcut să vibreze aerul între pământ și cer: Ulise a văzut portul știut din copilărie, muntele care se înălța lângă el, și a mângâiat bătrânul măslin pentru a fi sigur că a rămas cum era cu douăzeci de ani înainte.

În 1950, Arnold Schönberg era de șaptesprezece ani în Statele Unite, când un ziarist i-a pus câteva întrebări prefăcut naive: este adevărat că emigrația îi face pe artiști să-și piardă forța creatoare? Că inspirația se usucă de îndată ce rădăcinile pământului natal încetează s-o mai hrănească?

Imaginați-vă! La cinci ani după Holocaust! Iar un ziarist american îi reproșează lui Schönberg lipsa de atașament pentru locul în care, sub ochii lui, începuse oroarea ororilor! Dar nu putem schimba nimic: Homer a încoronat nostalgia cu o cunună de lauri și astfel a stabilit o ierarhie morală a sentimentelor. În vârful ei se află Penelopa, cu mult mai sus decât Calypso.

Calypso, ah, Calypso! Mă gândesc adesea la ea. L-a iubit pe Ulise. Au trăit șapte ani împreună. Nu știm cât timp a împărțit Ulise patul cu Penelopa, cu siguranță mai puțin. Cu toate astea, ținem la mare cinste durerea Penelopei și râdem de lacrimile lui Calypso.

3

Asemeni unor lovituri de secure, datele importante marchează cu tăieturi adânci istoria europeană a secolului XX. Primul război, din 1914, al doilea, apoi al treilea, cel mai lung, numit război rece, care se termină în 1989 cu dispariția comunismului. Pe lângă aceste mari date care privesc întreaga Europă, există date de importanță secundară care determină soarta anumitor națiuni: anul 1936, cu războiul civil din Spania; anul 1956, cu invazia rusească în Ungaria; anul 1948, când iugoslavii l-au înfruntat pe Stalin, și anul 1991, când au început să se ucidă între ei. Scandinavii, olandezii, englezii au privilegiul de a nu fi cunoscut nici o dată importantă după 1945, ceea ce le-a permis să trăiască o jumătate de secol de dulce mediocritate.

Istoria cehilor, în acest secol, se remarcă printr-o rară frumusețe matematică, datorită

triplei repetări a numărului douăzeci. În 1918, după mai multe veacuri, și-au dobândit statul independent, iar în 1938 l-au pierdut.

În 1948, revoluția comunistă importată de la Moscova a inaugurat prin Teroare a doua perioadă de douăzeci de ani, încheiată în 1968, când rușii, înfuriați de insolenta emancipare a Cehiei, au invadat-o cu jumătate de milion de soldați.

Puterea de ocupație s-a instalat cu toată forța în toamna lui 1969 și a plecat când nimeni nu se aștepta, în toamna lui 1989, domol, civilizată, cum au plecat atunci toate regimurile comuniste din Europa: a fost a treia perioadă de douăzeci de ani.

Abia în secolul nostru datele istorice au pus stăpânire pe viața fiecăruia cu asemenea lăcomie. Nu vom putea înțelege viața Irenei în Franța fără să analizăm mai întâi datele. În anii '50 și '60, în Franța, un emigrant din țările comuniste nu era prea iubit; pentru francezi, pe atunci, singurul rău adevărat era fascismul: Hitler, Mussolini, Spania lui Franco, dictaturile din America latină. Și doar treptat, spre sfârșitul anilor '60 și în cursul anilor '70, s-au hotărât să privească și comunismul ca pe un rău, chiar dacă unul mai mic, răul numărul doi, să zicem. În acea epocă, în 1969, au emigrat în Franța Irena și soțul ei. Au înțeles rapid că, în comparație cu răul